

Fortidens og nutidens potteplanter

Pot Plants in the past and in our time

Keywords: Pot Plants, Introduction, History, Denmark

Af Asger Klougart

Når det samlede havebrugs omsætning idag er nået 5 mia kr., og det samtidigt er blevet et eksporterhverv, er det potteplanteproduktionen der er den afgørende faktor. Der sælges for ca. 2.8 mia kr., hvoraf over 2 mia kr. til eksport. Det er faktisk et eventyr!

Hvordan er det lykkedes på mindre end tyve år at skabe en sådan produktion?

Naturligvis er det *afsætningsmulighederne* med åbning af handelen særlig til Tyskland og Sverige, der har skabt grundlaget. Dernæst er det en kombination af viden og anvendelse af ny teknik, hvilket vil sige udnyttelse af *plantefysiologisk forskning* vedr. vækst- og blomstringsregulering og planteernæring samt genetik, patologi og formeringsmetodik. Alt dette erstattede den gamle gartners erfarings-fremgangsmåder.

Vækstreguleringens muligheder fremkaldte krav til væksthuses tekniske udstyr med daglængderegulering, temperaturprogrammering, CO₂, gødskning, vandings- og gødningsteknik. »Standardjord« blev det normale fra tressernes begyndelse, som afløste de gamle ofte hemmelige »jorblandingsrecepter«.

Betydningsfuldt var plastpottens indtog i 1962, pottemaskinerne i halvfjerdsere og klimacomputerne i firserne, som gjorde gartnerierne til plantefabrikker. Det er en spændende historie i sig selv.

Når disse ting er nævnt, er spørgsmålet, *hvilke planter* drejer det sig om, og *hvorfor ændres sortimentet* hele tiden.

I Stephan Nyelands »Blomstervennen« fra 1877 omtales 108 arter egnet til stuekultur. Kun to heraf hører idag til nutidens top-10, nemlig *Chrysanthemum* (nu *Dendranthema*) og *Nephrolepis*.

22 af de nævnte er ikke længere i kultur.

Nyelands bog kom før de store gennembrud med *Begonia* 'Gloire de Lorraine' i 1893 og *Azalea*-kulturens gennembrud.

At der dengang var mange væksthusplanter i Europa, vidner Berlins Gartenbaudirector H. Gaerdt's bog fra 1883 »Die Winterblumen« om, idet

der omtales 2000 væksthushplanter. Danske gartnere der arbejdede i Tyskland, England og Belgien har haft store muligheder for at hjemføre et bredt plantesortiment.

I dette århundrede skrumper antallet af dyrkede planter ind til et minimum i perioden op til anden verdenskrig. Således udgjorde de 9 største kulturer i 1934 hele 80% af de tilførte. I 1965 var »de gamle planters« andel svundet ind til 19,6% samtidig med at de »nye kulturer« udgjorde 38% af totalproduktionen.

Dette viser et bredere udvalg end før. I listen over planter fra Plantedirektoratet er opført 840 arter af potteplanter. Regnes hybriderne med, kommer man over et par tusinde.

Altså variation er der! Og der er kommet »nye« planter til.

Gartnerne er blevet et rejsende folkefærd med åbne øjne for potentielle planter, de møder i tropiske og subtropiske lande. Hvor botanikerne særlig hæfter sig ved taxonomiske forskelle, så ser gartnerne på de dekorative egenskaber, formeringsevnen og »nyhedsværdien«. Der er eksempel på, at en gartner ved blot en times ophold i en afrikansk lufthavn pillede en plante (*Celosia* sp?) op fra startbanen og gjorde den til en salgsartikel.

Som nogle eksempler på disse »turistrejseplanter« kan nævnes: *Allamanda neriiifolia*, flere *Bougainvillea*, *Eranthemum wattii*, flere *Euphorbia*-arter, *Hatiora*, flere *Kalanchoë*, *Pelargonium*, *Pinus pinea*, *Passiflora*, *Pogonatherum paniceum*, *Reinwardtia indica*, *Senecio* (*Kleinia*), *Solanum wendlandii*, foruden et antal nye sorter af kendte arter.

Gartneren vurderer planten på sin egen måde, fordi han kender til metoder for regulering af vækst og blomstring ved at bruge et temperatur- og daglængdeprogram, og til hjælp har han visse kemikalier. Med retarderingsmidlerne (Phosfon, Cycocel, Alar, Bonsai) så han muligheden i at »skræddersy« en langhalset tropeplante til vindueskarmen.

På udstillinger i Aalsmeer, Chelsea, Gent, Hamburg, Florida og Chicago var der gode muligheder for indkøb af nyheder.

Frøfirmaerne søgte også at skaffe frø af salgbare, tropiske bladplanter til supplerings af deres normale udbud af blomsterfrø.

Philodendron tuxtilanum (1972), *Radermachia* (1980), *Leea* (1975), *Clusia* og flere arter af *Schefflera*. Desuden alle de blomstrende som *Eustoma* (1975). Af *Primula vulgaris* skabtes en stor forårskultur, samt hybriderne af *Impatiens walleriana*, der blev fornyet ved indkrydsning af arter fra New Guinea.

Planteforædlingens indsats har skabt de »store kulturer«, som særlig fik fremgang fordi F_1 -sorterne har deres egen genetiske beskyttelse, således for *Gerbera* og *Pelargonium*; men det er dog særlig loven om forædlerrettigheder fra 1962 (rev. 1974), der satte gang i forædlingen af *Kalanchoë*, *Begonia elatior* og potteroser. Julestjernen er det bedste eksempel: Sorten 'Paul

Mikkelsen' indledte i 1962 en ny æra for begrebet »mærkevarer«. Pottechrysanthemum, Saintpaulia, Kalanchoë, Aster novi-belgii, Ixora, Begonia, Schlumbergera og Spathiphyllum er eksempler på, at forædling skaber »store kulturer«. Meristemformeringen muliggør, at en ny plante hurtigt kan blive til millioner.

Importmuligheden af halvfabrikata fra tropiske egne har givet os et antal gode planter, der særlig er egnet til kontorlandskaber m.m. Størst var successen med *Yucca elephantipes* fra panamerikanske lande, hvor de først blev høstet i naturen, tilskåret i 1,2 m lange tokke; og pakket i container fandt de vej til Holland, hvor de rodfæstedes i længder fra 10 cm til over en meter. I 1980 var omsætningen af elefantfodsyucca større end for massevaren *Begonia*.

Dette medførte plyndring og erosion, så der måtte oprettes plantager til eksporten. Samtidig udvidedes sortimentet til andre Agavaceer som *Draacaena fragrans* i flere farverige kloner, *D. deremensis*, *reflexa* og *surculosa*. Desuden *Beaucarnea* (*Nolina*) ofte i kæmpeeksemplarer.

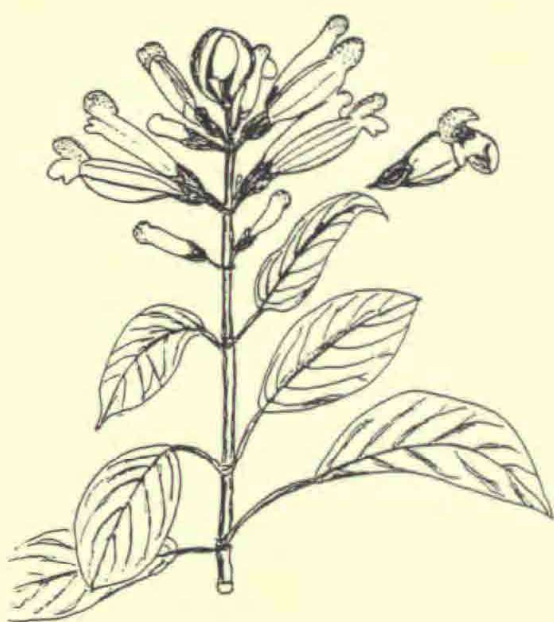
I 1985 begyndte en større import af bromeliaceer. Længe havde brogetbladede *Ananas* været indført, men et antal *Tillandsia* viste sig egnede til stuebrug (air-plants) og de blev dekorativt plantet i skåle eller på sten og træ. Vi kender »Spaniolereskæg«, *Tillandsia usneoides*, men sortimentet forøgedes med arterne *argentea*, *ionantha*, *caput-medusae*, *xerographica*, *tricolor* og flere. De dyrkes på udspændte tråde i Costa Rica og tåler søtransport i tør tilstand.

Organiseret arbejde med at skaffe nye planter til landet blev realiseret i 1979 ved Havebrugscentret i Årslev ved mit samarbejde med potteplantesektionen. Et væksthuse og en medarbejder blev sat på opgaven, og der indsamledes et stort antal planter fra botaniske haver og samlinger i ind- og udland og et antal overførtes fra KVLs væksthuse.

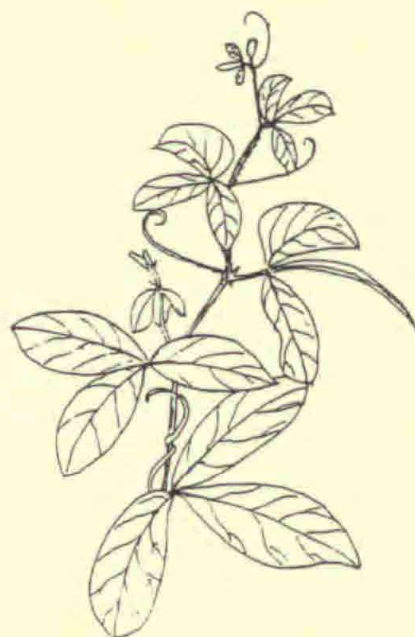
Gennem 6-7 år havde projektet høj status blandt gartnere og forsøgsfolk, og der blev lanceret et antal planter i kultur. Dette gjaldt: *Chrysothemis pulchella* (1981), *Coprosma baueri* 'Beatsons Gold' og 'Coppershine' (1983), *Porphyrocoma pohliana* (1982), *Salvia involucrata* (1985), *Centradenia australis* (1985).

I de senere år har man koncentreret arbejdet med at finde bedre kloner af kendte arter og fremavlet kærneplanter, fri for virus, som derefter opformeres og sælges fra Planteformeringscentret.

Landbohøjskolens Havebrugsafdeling har også medvirket ved introduktion af et antal planter. Da højskolens gamle væksthuse i 1970 blev nedrevet, blev der bygget et 16 m hus i haven på Rolighedsvej. Planterne fra de gamle huse var stærkt inficerede med skadedyr og virus. Derfor foretog vi en termoterapeutisk behandling i varmtvandsbad i 43.3° varmt vand i 10 eller 20 minutter. Stiklingerne blev overført til små karantænehuse, inden

Salvia involucrata.

Rhoicissus digitata.

de overførtes til det nye sortimentshus. Nu da dyrkningsforholdene var gode med undervanding og klimaregulering, blev resultatet at plantekvaliteten kom på »gartnerniveau«.

For at gøre sortimentet tidssvarende og for at finde potentielle fremtidsplanter besøgte jeg, ofte i bil, plantesamlinger i England, Belgien, Holland, Tyskland, USA, Sydafrika, New Zealand og Australien, og hjemførte planter til væksthussamlingen.

Ved frøekvisition fra bl.a. Holtzhausen, England, fra botaniske haver, og her særlig Kerstenbosch i Cape Town, fik vi henholdsvis 57 og 52 prøver og fra andre kilder 74 frøprøver.

Af planter og stiklingemateriale blev der fra 1972 til 1984 hjembragt 516 planter.

Dersom en plante syntes dyrkningsværdig, præsenteredes den i et »planteportræt« i Gartner-Tidende.

Da vi havde en vis mulighed for opformering, tilbød vi gartnerne et antal planter mod at indbetale et beløb til Havebrugets Forskningsfond (fra 100-1000 kr.).

For at få en vis begrænsning i det nye sortiment valgtes i 1972 at koncentrere indsatsen til slægterne *Acanthaceae* og *Gesneriaceae*, indførte henholdsvis 24 og 65 arter og cultivarer, men vi var åbne for andre muligheder.

Et eksempel på nogle planters skæbne: *Kalanchoë porphyrocalyx* fik jeg på Wye College i England i 1966. Da den endelig kom i kultur i det nye hus blev den flot, og 5 gartnere fik en plante til kultur. Kun for én blev

den til en succes. Senere har flere taget den op, og den er blevet anvendt i Holland til krydsning med *K. miniata* med resultat sorten 'Wendy'.

Størst succes blev kulturer af *Aeschynanthus hildebrandii* fra Edinburgh bot. have i 1974. Efter omtale i G.T. i 1976, hvor den fik navnet Ildebrand blev den udsendt til 22 gartnere med 100 planter til hver. For en af modtagerne (Kjeld Hansen, Marslev) blev den nye kultur så vellykket, at han på få år fik dronningens ærespræmie to gange! En anden gartner i Stige brugte sorten til et hybridiseringsarbejde og skabte en række hybrider: *A.* 'Capella', 'Antares', 'Rubens'.

En anden, *Aeschynanthus evrardii* (også fra Edinburgh 1974), som var mere kompakt end den kendte *A. speciosus*, udsendtes i 1982 og gav genetisk grundmateriale for *A.* 'Lilli'.

Et andet eksempel er en græsart, som jeg tog med hjem som planter fra en have i Sydafrika, *Setaria chevalieri*, der hurtigt blev populær som »Palmegræs«, og i et par år måtte vi forsyne markedet med frø indtil et frøfirma satte avl igang.

Den sidste plante i min periode var *Rhoicissus digitata*, som jeg fik frø af fra Kerstenbosch i 1983, og som blev tildelt to gartnerier som »Kløvervin«, et navn de hurtigt udskiftede inden salg med »Perlevin« – grundet perleagtige kirtler på de unge skud.

Det vil føre for vidt at berette historien om *alle* de planter, der gennem årene blev afgivet til gartnere. De fleste blev blot til suppleringskulturer, idet sælgere stadig råbte på nye ting. Fra min plantebog med de 701 numre har jeg udskrevet nedenstående oversigt. Ganske afgjort har mange af disse arter allerede været indført og bragt i kultur; således har 8 af de nedennævnte arter været dyrket i Danmark før 1900; men mange gartnere udnyttede denne mulighed for at prøve noget for dem nyt.

Acanthaceae	<i>Barleria obtusa</i> . 1982. Frø fra Holtzhausen. Engl. <i>Beloperone plumbaginifolia</i> . 1980. Stikl. Holland. <i>Pachystachys lutea</i> . 1976. 4 egne kompaktkloner. <i>Ruellia colorata</i> . 1977. Edinburgh bot. have. <i>Ruellia macrantha</i> . 1977. Edinb. bot. have. <i>Whitfieldia lateritia</i> . 1981. Edinb. bot. have. <i>Whitfieldia longifolia</i> . 1978. Afrika.
Agavaceae	<i>Cordyline terminalis</i> . 'Jane Craig compacta'. 1976. Hawaii. <i>Sansevieria liberica</i> . New Zealand. 1978.
Apocynaceae	<i>Alyxia ruscifolia</i> . 1979. Edinb. bot. have.
Araliaceae	<i>Polyscias filicifolia</i> (klon), 1976. Hawaii. <i>Pseudopanax lessoni</i> . 1978. New Zealand.
Asclepiadaceae	<i>Hoya coronaria</i> . 1978. New Zealand.

Bignoniaceae	<i>Tabebuia rosea</i> . 1977. Spanien.
Cactaceae	<i>Hatiora salicornioides</i> . 1978.
Campanulaceae	<i>Azorina vidalii</i> . 1982. New Zealand. <i>Canarina canariensis</i> . 1978. Holtzhausen. Frø. <i>Trachelium caeruleum</i> . 1978. Holtzhausen. Frø.
Commelinaceae	<i>Tradescantia sillamontana</i> . 1981. Edinb. bot. have.
Compositae (Asteraceae)	<i>Brachycome multifida</i> . 1984. Tyskland. Stikl. <i>Osteospermum ecklonis</i> . 1980. Kerstenbosch. <i>Steirodiscus tagetes</i> . 1983. Kerstenbosch. Frø.
Crassulaceae	<i>Graptopetalum bellum</i> . 1981. dansk gartneri. Frø. <i>Kalanchoë gaston-bonneri</i> . 1980. Wageningen. Holl. <i>Kalanchoë farinacea</i> . 1980. Wageningen. Holl. <i>Kalanchoë porphyrocalyx</i> . 1980. Wageningen. Holl. <i>Kalanchoë rankei</i> . 1980. Wageningen. Holl. <i>Kalanchoë schumacheri</i> . 1980. Wageningen. Holl.
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia leucocephala</i> . 1978. Hawaii. <i>Excoecaria bicolor</i> . 1978. New Zealand.
Gesneriaceae	<i>Aeschynanthus evrardii</i> . 1977. Edinb. bot. have. <i>Aeschynanthus hildebrandii</i> . 1974. Wisley, England. <i>Gloxinia silvatica</i> . 1973. Dublins bot. have. <i>Hypocyrta sellowiana</i> . 1977. Edinb. bot. have. <i>Hypocyrta strigilosa</i> . 1977. Edinb. bot. have. <i>Hypocyrta wettsteinii</i> . 1977. Edinb. bot. have.
Gramineae (Poaceae)	<i>Setaria chevalieri</i> . 1980. Have i Sydafrika. Plante.
Labiatae (Lamiaceae)	<i>Plectranthus coleoides</i> . 1976. Holland. <i>Salvia rutilans</i> . 1983. Engl. via Fredensborg.
Liliaceae	<i>Chlorophytum bichettii</i> . 1978. Sverige. <i>Dianella caerulea</i> 'Alba' og 'Variegata'. 1979. New Zeal.
Lythraceae	<i>Cuphea micropetala</i> . 1980. Sydafrika.
Melastomaceae	<i>Medinilla sedifolia</i> . 1977. Edinb. bot. have.
Musaceae	<i>Heliconia aurantiaca</i> . 1976. Hawaii.
Myrsinaceae	<i>Ardisia polycarpa</i> . 1976. Holland. Frø.
Polygonaceae	<i>Homalocladium platycladum</i> . 1978. New Zealand.
Portulacaceae	<i>Portulaca umbraticola</i> . 1980. Caribien.?
Rubiaceae	<i>Ixora</i> 'Super King'. 1976. Hawaii.
Rutaceae	<i>Murraya paniculata</i> . 1978. Bangkok. Frø.
Solanaceae	<i>Browallia</i> 'Blue Troll'. USA. Beltsville. 1980. Frø.
Sterculiaceae	<i>Brachychiton populneus</i> . 1977. Spanien.
Urticaceae	<i>Pilea serpyllacea</i> . 1979. Florida.
Vitaceae	<i>Rhoicissus digitata</i> . 1983. Kerstenbosch. S.Afr. Frø.
Zingiberaceae	<i>Zingiber zerumbet</i> 'Variegatum'. 1976. Edinb. bot. have.

Antallet af »succesplanter« i forhold til det samlede antal er lille; det har vist sig i de fleste projekter, at man må regne med højst 2%, og vort arbejde har næppe haft større udbytte.

Altså af 50 planter må man være glad for at finde blot *en* brugelig – det er vilkårene; men henter man *ikke* de halvtreds, så er der intet nået. Derfor gælder det bare om at blive ved. Planteverdenen rummer 300.000 arter, så der er nok at gøre for mine efterfølgere.

Litteratur:

GartnerInfo (red.) Potteplanter i 1985, 244 s. ill.

H. Gaerd: Die Winterblumen. Berlin 1886, 734 s. ill.

A. Klougart: Væksthusplanter. 4. udg. 1987. GartnerInfo 221 s. ill.

A. Klougart: Er der stadig nyt under solen? Festskrift 26. maj. Havebrugsinstituttet, Frederiksberg 1989.

Zander: Handwörterbuch der Pflanzennamen 13. udg. 1984.

Portulaca umbraticola.